

O'ZBEK TILINING BUGUNGI TARAQQIYOT BOSQICHLARI VA ISTIQBOLLARI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i06.030>

Ochilova Marjona Olimjon qizi
Termiz davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilining hozirgi taraqqiyot bosqichlari, davlat tili sifatidagi huquqiy maqomi, yozuv tizimining rivojlanishi, leksik qatlamning yangilanishi, terminologiya, ta'lim, ommaviy axborot vositalari hamda raqamli texnologiyalardagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek tilining globallashuv sharoitidagi muammolari va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari yoritiladi. Tilning taraqqiyoti jamiyatning siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ilmiy hayoti bilan chambarchas bog'liq ekani asoslab beriladi. Maqolada davlat tilining nufuzini oshirish, lotin yozuvini takomillashtirish, milliy terminologiyani tartibga solish, elektron lug'atlar va sun'iy intellekt tizimlarida o'zbek tilidan keng foydalanish bo'yicha takliflar ilgari suriladi. Tadqiqot natijalari o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish jarayonini baholash hamda uning kelajakdagi istiqbollari belgilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, davlat tili, lotin yozuvi, terminologiya, raqamli til, leksik taraqqiyot, til siyosati, elektron lug'at, sun'iy intellekt, milliy qadriyat

TODAY'S STAGES OF DEVELOPMENT AND PROSPECTS OF THE UZBEKISTAN LANGUAGE

Ochilova Marjona Olimjon kizi
Termez State University

Abstract: This article analyzes the current stages of development of the Uzbek language, its legal status as the state language, the development of the writing system, the renewal of its lexical layer, terminology, education, mass media, and the role of the Uzbek language in digital technologies. It also examines the challenges faced by the Uzbek language in the context of globalization and outlines перспективные directions for its future development. The study substantiates that language development is closely connected with the political, economic, cultural, and scientific life of society. The article proposes measures to enhance the prestige of the state language, improve the Latin-based Uzbek alphabet, regulate national terminology, and expand the use of Uzbek in electronic dictionaries and artificial intelligence systems. The findings

contribute to assessing the modern development process of the Uzbek language and determining its future prospects.

Keywords: Uzbek language, state language, Latin script, terminology, digital language, lexical development, language policy, electronic dictionary, artificial intelligence, national value

KIRISH

Til har qanday xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy dunyosi va milliy o'zligini ifodalovchi eng muhim ijtimoiy hodisalardan biridir. Til orqali xalqning turmush tarzi, dunyoqarashi, urf-odati, qadriyatlari va tafakkur tarixi avlodlardan avlodga o'tadi. Shu sababli ona tiliga e'tibor berish faqat lingvistik masala bo'lib qolmay, balki milliy taraqqiyot, madaniy mustaqillik va davlat siyosatining muhim yo'nalishi sifatida namoyon bo'ladi. O'zbek tili turkiy tillar oilasining qarluq guruhiga mansub bo'lib, uzoq tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan. U qadimgi turkiy yozma yodgorliklar, eski o'zbek adabiy tili, chig'atoy tili an'analari, jadidchilik davri, sovet davri va mustaqillik yillaridagi jarayonlar asosida shakllanib, bugungi zamonaviy adabiy til darajasiga yetdi. Ayniqsa, Alisher Navoiy ijodi o'zbek adabiy tilining rivojida beqiyos o'rin tutadi. Uning asarlarida turkiy tilning badiiy imkoniyatlari keng namoyon bo'lgan va bu holat o'zbek adabiy tilining keyingi taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan.

1989-yil 21-oktabrda qabul qilingan "Davlat tili haqida"gi Qonun o'zbek tilining davlat tili sifatidagi huquqiy maqomini belgilab berdi. Ushbu hujjat o'zbek tilining O'zbekiston Respublikasi hududida davlat tili sifatida amal qilishi uchun huquqiy asos yaratdi [1]. Mazkur qonun nafaqat tilning huquqiy maqomini mustahkamladi, balki davlat boshqaruvi, ta'lim, fan, madaniyat, ommaviy axborot vositalari va ish yuritish sohalarida o'zbek tilining mavqeini oshirishga xizmat qildi.

Bugungi kunda o'zbek tili yangi taraqqiyot bosqichiga kirdi. Bu bosqichning asosiy xususiyatlari sifatida davlat tilining nufuzini oshirish, lotin yozuvini keng joriy etish, ilmiy-texnik terminlarni milliyashtirish, elektron lug'atlar yaratish, internet va ijtimoiy tarmoqlarda o'zbek tilining faollashuvi hamda sun'iy intellekt texnologiyalariga moslashtirishni ko'rsatish mumkin. Shu bilan birga, yozuvdagi ayrim muammolar, terminologik tartibsizlik, chet tillardan kirib kelayotgan so'zlarning ortishi va nutq madaniyatidagi kamchiliklar til taraqqiyotiga ta'sir qilayotgan dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi o'zbek tilining bugungi taraqqiyot jarayonlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va uning istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbek tilining rivojlanishi masalasi o'zbek tilshunosligida doimo muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib kelgan. Bu sohada A. Madvaliyev, E. Begmatov, Sh.

Rahmatullayev, N. Mahmudov, A. G'ulomov, B. Yo'ldoshev, T. Mirzayev kabi olimlarning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. Ularning ilmiy ishlari o'zbek adabiy tili, nutq madaniyati, imlo, uslubiyat, lug'atshunoslik va terminologiya masalalarini yoritishga bag'ishlangan.

O'zbek tilining hozirgi holatini o'rganishda "O'zbek tilining izohli lug'ati" muhim manbalardan biridir. Ushbu lug'atda hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanadigan 80 mingdan ortiq so'z va so'z birikmalari jamlangan bo'lib, unda fan, texnika, san'at, madaniyat va boshqa sohalariga oid birliklar ham keng qamrab olingan [2]. Bu lug'at o'zbek tilining leksik boyligi va zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini aniqlashda muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Davlat tilining huquqiy asoslarini o'rganishda O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining davlat tilining nufuzi va mavqeini oshirishga oid farmonlari hamda lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish bo'yicha qonun hujjatlariga tayanildi. Xususan, 1993-yil 2-sentabrda qabul qilingan "Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida"gi Qonun o'zbek yozuvini lotin grafikasiga o'tkazishning huquqiy asosini belgiladi [3].

Maqolada tarixiy-qiyosiy, tavsifiy, tahliliy, statistik kuzatish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tarixiy-qiyosiy metod orqali o'zbek tilining rivojlanish bosqichlari ko'rib chiqildi. Tavsifiy metod yordamida bugungi til jarayonlari, xususan, leksik, fonetik, imloviy va uslubiy o'zgarishlar tahlil qilindi. Umumlashtirish metodi asosida esa o'zbek tilining istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari belgilandi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, unda o'zbek tilining zamonaviy taraqqiyot jarayonlari tizimli ravishda yoritiladi. Amaliy ahamiyati esa maqola natijalaridan ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari, tarjima amaliyoti, elektron lug'at yaratish va davlat tilida ish yuritish sohalarida foydalanish mumkinligi bilan belgilanadi.

NATIJALAR

O'zbek tilining tarixiy taraqqiyot bosqichlari

O'zbek tilining bugungi holatini tushunish uchun uning tarixiy taraqqiyot yo'lini bilish muhimdir. O'zbek adabiy tili bir necha tarixiy bosqichlardan o'tgan.

Birinchi bosqich qadimgi turkiy til davri hisoblanadi. Bu davrga VI-X asrlar oralig'ida yaratilgan Orxon-Enasoy yozma yodgorliklari kiradi. Ushbu yodgorliklarda turkiy xalqlarning davlat boshqaruvi, harbiy hayoti, urf-odati va dunyoqarashi aks etgan. Qadimgi turkiy yozuvlar keyingi turkiy tillar, jumladan, o'zbek tilining shakllanishiga asos bo'lgan.

Ikkinchi bosqich o'rta turkiy til davri bo'lib, XI-XIV asrlarni qamrab oladi. Bu davrda Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit turk", Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Ahmad Yugnakiyning "Hibat ul-haqoyiq" kabi asarlari yaratildi.

Mazkur asarlar turkiy tilning lugʻaviy boyligi, grammatik xususiyatlari va badiiy imkoniyatlarini koʻrsatib berdi.

Uchinchi bosqich eski oʻzbek adabiy tili yoki chigʻatoy tili davridir. Bu davr XIV-XIX asrlarni oʻz ichiga oladi. Alisher Navoiy bu tilning eng buyuk namoyandasi hisoblanadi. U “Muhokamat ul-lugʻatayn” asarida turkiy tilning fors tilidan kam emasligini ilmiy va badiiy dalillar bilan isbotlab bergan. Navoiy ijodi oʻzbek adabiy tilining shakllanishida mustahkam poydevor yaratdi.

Toʻrtinchi bosqich XX asr boshlaridagi yangi oʻzbek adabiy tili shakllanish davridir. Jadid maʼrifatparvarlari tilni xalq hayotiga yaqinlashtirish, sodda va tushunarli yozuvni rivojlantirish, maktab va matbuot tilini takomillashtirishga katta hissa qoʻshdilar. Abdulla Avloniy, Mahmudxoʻja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdurauf Fitrat kabi ziyolilar oʻzbek tilining yangi davrdagi taraqqiyotiga xizmat qildilar.

Beshinchi bosqich sovet davri bilan bogʻliq. Bu davrda oʻzbek tili maktab, oliy taʼlim, adabiyot, matbuot va madaniyat sohalarida qoʻllanilgan boʻlsa-da, rus tilining taʼsiri kuchli boʻlgan. Ayniqsa, ilm-fan, texnika va davlat boshqaruvida ruscha terminlarning koʻpayishi kuzatildi. Natijada oʻzbek tiliga koʻplab oʻzlashma soʻzlar kirib keldi.

Oltinchi bosqich mustaqillik yillaridan keyingi davrdir. Bu bosqichda oʻzbek tili davlat tili sifatida yangi huquqiy, siyosiy va madaniy mavqega ega boʻldi. Davlat tilining qoʻllanish doirasi kengaydi, lotin yozuviga oʻtish boshlandi, milliy terminologiyani tartibga solish masalasi kun tartibiga chiqdi.

Davlat tili maqomining mustahkamlanishi

Oʻzbek tilining taraqqiyotida davlat tili maqomi muhim oʻrin tutadi. “Davlat tili haqida”gi Qonun oʻzbek tilining davlat boshqaruvi, qonunchilik, ish yuritish, taʼlim, fan va madaniyatdagi oʻrnini belgilab berdi. Ushbu qonun oʻzbek tilining mamlakat hududida davlat tili sifatida amal qilishining huquqiy asoslarini yaratdi [1].

Davlat tili maqomi oʻzbek tilining nafaqat rasmiy hujjatlarda, balki kundalik ijtimoiy hayotda ham faol qoʻllanishini taqozo etadi. Hozirgi kunda koʻplab davlat idoralari, oliy taʼlim muassasalari, maktablar, banklar, korxonalar va tashkilotlarda ish yuritish oʻzbek tilida olib borilmoqda. Bu holat tilning amaliy nufuzini oshirmoqda.

Biroq davlat tilining maqomi faqat qonun bilan emas, balki uning hayotdagi amaliy qoʻllanishi bilan ham belgilanadi. Ayrim tashkilotlarda hujjatlarning sifatsiz tarjima qilinishi, eʼlon va reklamalarda imlo xatolarining uchrashi, chet tilidagi soʻzlardan ortiqcha foydalanish kabi holatlar mavjud. Shu sababli davlat tilida ish yuritish madaniyatini oshirish, rasmiy uslub talablariga rioya qilish va mutaxassislarning til savodxonligini kuchaytirish muhimdir. 2019-yilda davlat tilining nufuzi va mavqeini tubdan oshirishga qaratilgan Prezident farmoni qabul qilindi. Unda davlat tilini rivojlantirish, uning jamiyatdagi oʻrnini mustahkamlash, davlat

organlarida o'zbek tilida ish yuritishni takomillashtirish kabi vazifalar belgilangan [4]. Bu hujjat o'zbek tiliga davlat siyosatining muhim yo'nalishi sifatida qaralayotganini ko'rsatadi.

O'zbek tili taraqqiyotining eng muhim yo'nalishlaridan biri yozuv tizimi bilan bog'liq. O'zbek xalqi tarix davomida arab, lotin va kirill yozuvlaridan foydalangan. 1993-yilda lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risidagi qonun qabul qilindi [3]. Ushbu qaror o'zbek tilini xalqaro axborot makoniga yaqinlashtirish, texnologik vositalardan foydalanishni osonlashtirish va milliy yozuvni zamonaviy talablar asosida takomillashtirish maqsadida qabul qilingan edi.

Lotin yozuviga o'tish jarayoni bir qator ijobiy natijalarni berdi. Avvalo, yosh avlod lotin yozuvida ta'lim ola boshladi. Internet, kompyuter, mobil qurilmalar va xalqaro platformalarda o'zbek tilidan foydalanish imkoniyatlari kengaydi. Lotin yozuvi o'zbek tilining raqamli muhitdagi qo'llanishini qulaylashtirdi. Shu bilan birga, lotin yozuviga to'liq o'tish jarayonida ayrim muammolar ham kuzatilmoqda. Birinchidan, kirill va lotin yozuvining parallel qo'llanishi ayrim sohalarda davom etmoqda. Ikkinchidan, apostrof, tutuq belgisi, "o'", "g'", "sh", "ch" kabi harf birikmalarining yozilishida turli texnik ko'rinishlar mavjud. Uchinchidan, internetda imlo qoidalariga rioya qilmaslik holatlari keng tarqalgan.

Masalan, ko'plab foydalanuvchilar "o'" harfi o'rniga "u", "g'" o'rniga "g", "sh" o'rniga "s" yoki boshqa qisqartirilgan shakllardan foydalanadilar. Bu holat tezkor yozish uchun qulay bo'lishi mumkin, biroq adabiy til me'yorlarining buzilishiga olib keladi. Shuning uchun lotin yozuvi qoidalarini yagona standart asosida takomillashtirish, elektron klaviaturalarda qulay belgilarni joriy etish va imlo savodxonligini oshirish zarur.

O'zbek yozuvlari o'rtasida avtomatik transliteratsiya vositalarini yaratish ham muhim yo'nalishdir. Tadqiqotlarda eski kirill, amaldagi lotin va yangi lotin yozuvi o'rtasida avtomatik o'girish vositalari ishlab chiqilgani qayd etilgan [5]. Bunday tizimlar kutubxona fondlari, arxiv hujjatlari, matbuot materiallari va elektron resurslarni raqamlashtirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Leksik taraqqiyot va yangi so'zlarning paydo bo'lishi

Har qanday tilning boyligi uning lug'at tarkibida namoyon bo'ladi. O'zbek tilining leksik tarkibi tarix davomida ichki imkoniyatlar va tashqi ta'sirlar asosida boyib borgan. Arab, fors-tojik, rus va yevropa tillaridan kirgan so'zlar o'zbek tilining lug'at boyligini kengaytirgan.

Bugungi kunda globallashtirish va texnologik taraqqiyot natijasida o'zbek tiliga yangi so'zlar va terminlar kirib kelmoqda. Xususan, "internet", "platforma", "mobil ilova", "onlayn", "blogger", "podkast", "sun'iy intellekt", "raqamlashtirish", "startap", "marketing", "brend", "kontent", "server", "fayl", "chatbot" kabi birliklar faol qo'llanmoqda. Bu so'zlarning ayrimlari xalqaro termin sifatida qabul qilinadi. Biroq

har bir chet tilidan kirgan soʻzni oʻz holicha qabul qilish ham maqsadga muvofiq emas. Oʻzbek tilining ichki imkoniyatlaridan foydalangan holda muqobil atamalar yaratish zarur. Masalan, “download” oʻrniga “yuklab olish”, “upload” oʻrniga “yuklash”, “link” oʻrniga “havola”, “file” oʻrniga “fayl” yoki “hujjat”, “password” oʻrniga “parol”, “search” oʻrniga “qidiruv” kabi birliklar amaliyotda keng qoʻllanmoqda.

Terminologiya masalasi ayniqsa ilm-fan, texnika, tibbiyot, huquq, iqtisodiyot va axborot texnologiyalari sohalarida dolzarbdir. Agar bir tushuncha uchun bir nechta turli atama ishlatilsa, ilmiy va amaliy muloqotda chalkashlik yuzaga keladi. Shu sababli terminlarni standartlashtirish, ularni lugʻatlarga kiritish va mutaxassislar tomonidan yagona shaklda qoʻllash muhim hisoblanadi. Oʻzbek tilining izohli lugʻati bugungi adabiy tilning leksik boyligini qayd etuvchi asosiy manbalardan biridir. Lugʻatda 80 mingdan ortiq soʻz va soʻz birikmalari qamrab olingani oʻzbek tilining keng ifoda imkoniyatiga ega ekanini koʻrsatadi [2]. Biroq zamonaviy texnologik atamalar juda tez yangilanayotgani sababli elektron lugʻatlarni muntazam ravishda boyitib borish talab etiladi.

Oʻzbek tili va taʼlim tizimi

Oʻzbek tilining rivojlanishida taʼlim tizimi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Maktab, litsey, kollej va oliy taʼlim muassasalarida ona tili fanining sifatli oʻqitilishi yoshlarning nutq madaniyatini shakllantiradi. Ona tili taʼlimi faqat grammatik qoidalarni oʻrgatish bilan cheklanmasligi kerak. U oʻquvchilarda fikrni aniq, ravon, mantiqli va taʼsirchan ifodalash koʻnikmasini shakllantirishi lozim.

Bugungi kunda oʻzbek tili taʼlimida kompetensiyaviy yondashuv muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuv oʻquvchilarning faqat nazariy bilim olishini emas, balki ularni amaliy nutqiy faoliyatga tayyorlashni ham nazarda tutadi. Masalan, oʻquvchilar rasmiy xat yozish, ariza tuzish, maqola yozish, nutq soʻzlash, taqdimot qilish, bahs-munozarada qatnashish kabi koʻnikmalarga ega boʻlishlari kerak. Oliy taʼlimda oʻzbek tilining ilmiy uslubini rivojlantirish ham muhimdir. Talabalar referat, kurs ishi, maqola, tezis va bitiruv malakaviy ishlarini davlat tilida sifatli yozishni oʻrganishlari zarur. Buning uchun ilmiy uslub, iqtibos keltirish, terminlardan toʻgʻri foydalanish, bibliografiya tuzish va akademik halollik qoidalariga alohida eʼtibor berilishi kerak. Taʼlim tizimida elektron darsliklar, audio-kitoblar, interaktiv mashqlar, onlayn testlar va mobil ilovalardan foydalanish oʻzbek tilini oʻrganish sifatini oshiradi. Ayniqsa, chet elda yashayotgan oʻzbeklar va oʻzbek tilini ikkinchi til sifatida oʻrganayotganlar uchun raqamli taʼlim resurslari juda muhimdir.

Oʻzbek tilining ommaviy axborot vositalari va internetdagi oʻrni

Ommaviy axborot vositalari til taraqqiyotiga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Televideniye, radio, gazeta, jurnal, internet nashrlari va ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan til millionlab kishilarning nutqiga taʼsir qiladi. Shu sababli jurnalist, blogger, boshlovchi va kontent yaratuvchilarning til madaniyati yuqori boʻlishi zarur.

Bugungi kunda o'zbek tilidagi internet kontenti sezilarli darajada oshib bormoqda. YouTube, Telegram, Instagram, Facebook, TikTok va boshqa platformalarda o'zbek tilida turli mavzularda videolar, maqolalar, podkastlar va ta'limiy materiallar yaratilmoqda. Bu jarayon o'zbek tilining kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq internet tilida qisqartmalar, aralash til, imlo xatolari va shevaga xos shakllarning ortib borishi ham kuzatiladi. Masalan, "qalesan", "nma gap", "zo'ru", "blan", "kegan", "borvoman" kabi shakllar norasmiy muloqotda keng uchraydi. Bunday birliklar og'zaki nutqda tabiiy bo'lishi mumkin, ammo rasmiy, ilmiy va publitsistik uslubda qo'llanishi adabiy til me'yorlariga zid keladi. Internetdagi o'zbek tilini rivojlantirish uchun sifatli kontent yaratish, imlo tekshiruvchi dasturlarni takomillashtirish, o'zbekcha veb-saytlar sonini oshirish va media savodxonlikni kuchaytirish zarur. Ayniqsa, yoshlar orasida kitobxonlik, savodli yozish va adabiy til me'yorlariga hurmatni targ'ib qilish muhimdir.

XXI asrda til taraqqiyoti raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq. Tilning internet, mobil qurilmalar, sun'iy intellekt, ovozli yordamchilar va avtomatik tarjima tizimlarida mavjud bo'lishi uning kelajakdagi nufuzini belgilaydi. O'zbek tili bo'yicha raqamli resurslar soni ortib bormoqda. Elektron lug'atlar, imlo tekshiruvchilar, tarjima tizimlari, matn tahlil qilish dasturlari, nutqni tanish va nutqni sintez qilish texnologiyalari yaratilmoqda. O'zbek tili uchun ochiq nutq korpusi yaratilgani ham muhim natijalardan biridir. Ushbu korpus 958 nafar so'zlovchi va 105 soatlik yozib olingan nutq materiallarini qamrab oladi [6]. Bunday ma'lumotlar bazasi avtomatik nutqni tanish tizimlarini rivojlantirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Sun'iy intellekt tizimlarida o'zbek tilidan foydalanish imkoniyatlari ham kengaymoqda. O'zbekcha matnni avtomatik tahlil qilish, so'z turkumlarini aniqlash, tarjima qilish, xatolarni tekshirish va nutqni matnga aylantirish texnologiyalari rivojlanmoqda. 2025-yilda o'zbek tili uchun so'z turkumlarini aniqlashga oid yangi ochiq ma'lumotlar to'plami yaratilgani va ayrim modellar 91 foiz o'rtacha aniqlikka erishgani qayd etilgan [7]. Bu o'zbek tilining kompyuter lingvistikasidagi imkoniyatlari kengayib borayotganini ko'rsatadi. Biroq o'zbek tili hali ham ko'plab xalqaro texnologik platformalarda kam resursli tillardan biri sifatida qaraladi. Ingliz, rus, xitoy va boshqa yirik tillar bilan solishtirganda o'zbek tilidagi elektron korpuslar, ilmiy ma'lumotlar bazalari va ochiq dasturiy vositalar yetarli emas. Shu sababli o'zbek tilining raqamli kelajagi uchun katta hajmdagi sifatli matn korpuslari, audio bazalar, terminologik lug'atlar va ochiq kodli dasturlar yaratish zarur.

MUHOKAMA

O'zbek tilining bugungi taraqqiyot jarayoni ijobiy natijalar bilan bir qatorda ayrim muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda. Tilning davlat tili sifatidagi maqomi qonuniy

jihtadan mustahkamlangan bo'lsa-da, uning barcha sohalarda bir xil darajada qo'llanilishi hali to'liq ta'minlangan emas.

Birinchi muammo - rasmiy uslubdagi savodxonlik masalasidir. Ayrim tashkilotlarda e'lon, reklama, hujjat va lavhalarda imlo, uslubiy va grammatik xatolar uchraydi. Bu holat davlat tilining nufuziga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Davlat organlari va xususiy tashkilotlarda til bo'yicha mas'ul mutaxassislar faoliyatini kuchaytirish zarur.

Ikkinchi muammo - terminologik tartibsizlikdir. Bir xil tushuncha uchun turli so'zlarning qo'llanishi ilmiy va amaliy muloqotda chalkashlik tug'diradi. Masalan, "smartfon", "aqlli telefon", "telefon apparati"; "onlayn", "tarmoqda", "internet orqali"; "kontent", "mazmun", "material" kabi birliklar bir-biriga yaqin ma'noda ishlatilmoqda. Terminlarni tanlashda xalqaro tajriba, tilning ichki imkoniyatlari va ommalashgan qo'llanish mezonlarini hisobga olish kerak.

Uchinchi muammo - lotin yozuvidagi ayrim noaniqliklardir. Apostrof belgisi turli klaviaturalarda har xil ko'rinishda yozilishi, "o'" va "g'" harflarining noto'g'ri berilishi elektron hujjatlarda qidiruv va saralash jarayonlarini qiyinlashtiradi. Shu bois yagona texnik standartlarni ishlab chiqish va barcha elektron tizimlarda qo'llash maqsadga muvofiqdir.

To'rtinchi muammo - yoshlar nutqidagi aralash til hodisasidir. Ayrim yoshlar o'zbekcha nutqda ruscha yoki inglizcha so'zlarni haddan tashqari ko'p ishlatadilar. Masalan, "like bos", "story qo'ydim", "meetingga keldim", "deadline bor", "online dars" kabi shakllar kundalik nutqda keng tarqalgan. Bunday holat tabiiy til aloqalari natijasi bo'lsa-da, ona tilining ichki imkoniyatlaridan foydalanishni cheklab qo'ymasligi kerak.

Beshinchi muammo - o'zbek tilidagi ilmiy resurslarning yetarli emasligidir. Ko'plab ilmiy maqolalar, texnik qo'llanmalar, dasturlash bo'yicha materiallar va zamonaviy tadqiqotlar asosan ingliz yoki rus tillarida mavjud. O'zbek tilida sifatli ilmiy-ommabop adabiyotlar, elektron ensiklopediyalar va texnik lug'atlar yaratish zarur.

Shu nuqtai nazardan, o'zbek tilining istiqboldagi rivojlanishi bir necha muhim yo'nalishda davom etishi kerak. Birinchidan, davlat tilida ish yuritish madaniyatini oshirish lozim. Ikkinchidan, lotin yozuvini to'liq va izchil joriy etish zarur. Uchinchidan, zamonaviy terminologik lug'atlar muntazam yangilanib borishi kerak. To'rtinchidan, o'zbek tilining raqamli texnologiyalardagi imkoniyatlari kengaytirilishi lozim. Beshinchidan, yoshlar orasida nutq madaniyati, kitobxonlik va savodli yozishga e'tibor kuchaytirilishi kerak. O'zbek tili xalqaro miqyosda ham o'z o'rnini mustahkamlashi mumkin. Buning uchun o'zbek tilini chet ellarda o'qitish markazlarini ko'paytirish, o'zbek adabiyotini xorijiy tillarga tarjima qilish, o'zbekcha elektron resurslarni rivojlantirish va xalqaro ilmiy anjumanlarda o'zbek tilidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir.

XULOSA

O‘zbek tili bugungi kunda yangi taraqqiyot bosqichini boshdan kechirmoqda. U davlat tili sifatida huquqiy jihatdan mustahkamlangan, ta’lim, fan, madaniyat, ommaviy axborot vositalari va davlat boshqaruvida keng qo‘llanmoqda. Mustaqillik yillarida o‘zbek tilining nufuzi oshdi, lotin yozuviga o‘tish jarayoni boshlandi, milliy terminologiyani tartibga solish va elektron resurslarni yaratish bo‘yicha muhim ishlar amalga oshirildi. O‘zbek tilining kelajakdagi taraqqiyoti uning raqamli makondagi o‘rni bilan bevosita bog‘liq. Elektron lug‘atlar, sun‘iy intellekt, avtomatik tarjima, nutqni tanish, matnni tahlil qilish va imlo tekshirish tizimlarida o‘zbek tilining faol qo‘llanishi zarur. Buning uchun til korpuslari, audio bazalar, terminologik ma’lumotlar bazalari va ochiq elektron resurslar yaratish lozim.

Davlat tilining nufuzini oshirish uchun quyidagi vazifalar muhim hisoblanadi:

1. Davlat organlari va tashkilotlarda o‘zbek tilida ish yuritish sifatini oshirish;
2. Lotin yozuvi va imlo qoidalarini yagona standart asosida takomillashtirish;
3. Fan va texnika sohalari uchun zamonaviy terminologik lug‘atlar yaratish;
4. O‘zbek tilidagi elektron darsliklar, lug‘atlar va ta’lim platformalarini ko‘paytirish;
5. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda savodli o‘zbekcha kontent yaratishni qo‘llab-quvvatlash;
6. O‘zbek tilini sun‘iy intellekt va raqamli texnologiyalarga keng joriy etish;
7. Yoshlar orasida nutq madaniyati va kitobxonlikni rivojlantirish.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tili milliy o‘zlikning asosiy belgisi, xalqning tarixiy xotirasi va ma’naviy boyligidir. Uni asrash, rivojlantirish va kelajak avlodga boy hamda mukammal holatda yetkazish har bir fuqaroning muhim vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni. 1989-yil 21-oktabr. Qonun o‘zbek tilining O‘zbekiston hududida davlat tili sifatida amal qilishining huquqiy asoslarini belgilaydi.
2. Madvaliyev A. tahriri ostida. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. Lug‘atda hozirgi o‘zbek adabiy tilidagi 80 mingdan ortiq so‘z va so‘z birikmalari jamlangan.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risida”gi Qonuni. 1993-yil 2-sentabr.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. 2019-yil 21-oktabr.
5. Salaev U., Kuriyozov E., Gómez-Rodríguez C. A Machine Transliteration Tool Between Uzbek Alphabets. 2022. O‘zbek yozuvlari o‘rtasida avtomatik transliteratsiya vositasi haqida tadqiqot.

6. Musaev M., Mussakhojayeva S., Khujayorov I. va boshqalar. USC: An Open-Source Uzbek Speech Corpus and Initial Speech Recognition Experiments. 2021. O'zbek nutq korpusi va avtomatik nutqni tanish tajribalari.
7. Bobojonova L., Akhundjanova A., Ostheimer P., Fellenz S. BBPOS: BERT-based Part-of-Speech Tagging for Uzbek. 2025. O'zbek tili uchun so'z turkumlarini avtomatik aniqlash tizimi.
8. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining etimologik lug'ati. Toshkent: Universitet, 2000.
9. Begmatov E. Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksik qatlamlari. Toshkent: Fan, 1985.
10. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. Toshkent: O'zbekiston, 2017.
11. G'ulomov A., Tixonov A., Qo'ng'urov R. O'zbek tilining morfem lug'ati. Toshkent: O'qituvchi, 1977.
12. O'zbekiston Fanlar akademiyasi. O'zbek tilining yangi izohli lug'ati.